

At kunne indfange flugtens aftryk på sindet

ELVIR MALESKIC

Forfatter

Det har taget kronikøren 30 år at finde ord og sprog for de oplevelser, ankomsten til Danmark som bosnisk flygtning gav.

1 FOR TREDDIVE ÅR siden flygtede jeg fra Bosnien til Danmark. Det var 1992, året hvor Danmark vandt EM, mens serberne tvang muslimske fanger til at voldtage hinanden i fangelejrene i Vestbosnien.

I tredive år har jeg følt en trang til at sætte ord på det, jeg så bag øjnene, da min familie og jeg klarede bomberegner og dage uden strøm. Da vi flygtede og mistede modet til at kigge tilbage. Da vi tog hul på fredstid i Danmark.

I tredive år har jeg ledt efter et sprog, der passede til den erfarede flugt og efterdønningerne. Jeg fandt det ikke. Jeg blev ensom af det og fastlåst i følelsen af at stå uden for mig selv.

I en periode tænkte jeg, at der ikke fandtes ord og sætninger på dansk, der kunne gengive tanker, lyde og billeder, som flugten har brændemærket sindet med.

Jeg var begyndt at tænke, at jeg var den første og den eneste, der havde oplevet netop den cocktail af fred og ufred. Og at man endnu ikke havde opfundet ord og sætninger for det på dansk.

Mens granaterne regnede ned, og onklerne faldt som fluer, mens vi flygtede og fulgte striberne på kortet mod nord, må der være vokset et helt nyt landskab frem bag

mine øjne. En savanne, så ung og så ny, at der endnu ikke var fundet ord for dyrene og træerne på den.

40 ALT FØLTES AT ske for første gang, og det danske sprog så ud til at mangle ord og sætninger, som jeg havde brug for. Jeg så ud til at leve i rum aldrig betrådt med ord.

Det var nemlig første gang 45 nogensinde, at en bosnisk familie på fire – en mor i trediveerne, en astmatikerfar i fyrrerne, en dreng på otte og udviklingshæmmet plus en dreng på femten, der var god til engelsk – tog færgen fra Swinoujscie til København. En sejlur med fem hundrede rædde flygtninge, et par krigsforbrydere og en kaptajn. Det var første gang nogensinde, at 55 en mor græd ved ankomst til et asylcenter på Lolland, et nedlagt plejehjem i Rødby, hvor en far fulgte en mor hen til fællestoiletet og holdt vagt foran døren, mens 60 blæsten smuttede ind gennem sprækkerne i væggene og smadrede en mors tårer på vej ned mod linoleumsgulvet.

Det var første gang nogensinde,

65 at en bosnisk dreng på femten tolkede for andre flygtningefamilier ved lægens ugentlige visit på asylcentret. »Hun har ondt i maven, længere nede, you know«, sagde en 70 dreng til en læge, for første gang nogensinde, mens han kiggede ned og ikke i øjnene på nogen levende i rummet.

Alt følte at ske for første gang, og det danske sprog så ud til at mangle ord og sætninger

Lægen, kvinden og kvindens 75 mand, der også var der. Drengen fik selv ondt i maven til venstre for navlen, hvor tarmene sidder. Og hvor er det surt ikke at kunne sige, hvad det hedder: det lille skarpe 80 sug i maven på en femtenårig dreng på Lolland.

Det var første gang nogensinde, at en bosnisk familie på fire blev kørt tværs over Fyn og over til 85 Midtjylland i en bus fyldt med andre bosniske familier på fire og gjorde stop i mørke i Jelling,

Borgerkrigen i det tidligere Jugoslavien sendte i begyndelsen af 1990'erne mange flygtninge mod Danmark. Kronikøren er en af dem – ikke afbilledet her. Arkivfoto: Mads Greve

Brædstrup, Kragelund og Silkeborg for at komme af med en bosnisk familie på fire. Hvert enkelt sted.

Det var første gang nogensinde, at en familie på fire kom ud af en tom bus i en skov i Silkeborg og blev mødt med smilende ord: »Velkommen til Silkeborg Bad. Dette har engang været et landskendt kursted«.

Det var første gang nogensinde, at et flygtningecenter var drevet af Røde Kors, hed Silkeborg Bad og lå ved en sø i en skov, hvor en syg farflygtning ikke kunne få luft, når det gik op ad bakke.

Det var første gang nogensinde, at en familie på fire boede i Silkeborg i tre år på et kursted, som var 44 værelser med vægge af yoghurt, fire røde køjesenge og 12 smukke kvadratmeter til at spise, elske og lave lektier i.

Det var første gang nogensinde, at et flygtningecenter, stoppet med 44 stille bosniske familier på fire, var det venligste sted i Silkeborg.

Jeg var ellers klar. Klar til at fortælle mine tre børn om den klump, som en dreng på femten mærker i halsen, en klump, der vågner udhvilet, når drengen selv vågner for første gang nogensinde ved, at hans mor går ud som lys og falder efter et sent opkald fra Bosnien med familienyt.

Det var unægtelig for første gang i historien, at en dreng på femten i et flygtningecenter på hundrede syntes, at det var sjovt at blande blod med vennerne, der var gode til bold, og usjovt at have grønne øjne, men ingen at låne dem ud til.

Det var første gang nogensinde, at en bosnisk dreng på femten gik på Silkeborg Amtsgymnasium uden at kunne sproget og brugte timer og timer på at skrive stile i en gang foran et toilet i et flygt-

ningecenter mellem kl. 22 og 02 og over et lille klapbord, som en anden farflygtning havde lavet.

»Husk at sige tak«, sagde en mor for første gang nogensinde til en femtenårig dreng, der glemte at sige tak i et falmende kursted, der nogle år senere ville blive lavet om til en skovbørnehave.

Der kan ikke være andre femtenårige bosniske drenge i det tyvende århundrede, der havde prøvet at kysse en Mette fra Silkeborg, der havde langt rødt hår og fregner, der talte deres eget tydelige sprog om krig og fred.

Det var første gang nogensinde, at en svært udviklingshæmmet bosnisk dreng i Silkeborg blev kaldt Johnny og var et spædbarn inde bag øjnene, som var store og blev endnu større, når han ikke forstod, hvad der foregik. Og størst var øjnene den aften, da far håbefuldt satte sig ned med Johnny for at lave matematiklektier, svarende til en almindelig anden klasse, som Røde Kors havde sat ham til.

Det må være første gange nogensinde, at en bosnisk familie på fire fik en permanent tilladelse til at opholde sig i Silkeborg, i Europa.

Det var første gang nogensinde, at en bosnisk dreng på femten fik lyst til at snige sig ud af Silkeborg og løbe og løbe, til hovedet blev så rødglødende, at ørerne faldt af, at gaderne faldt af, til lysten fik et nyt navn på dansk. Så alle kunne forstå.

Jeg har taget en beslutning om at bryde ud af tredives års ensomhed ved at bygge mit eget sprog

I EN LÆNGERE periode fandt jeg en dyb ro i at tænke, at alle disse hændelser var førstegangsoplevel-

ser i en nyopdaget og ung verden, der voksede hurtigere end sproget, så hurtigt, at man ikke kunne nå at opfinde ord til at benævne den.

Senere forlod jeg den tanke og lagde kræfterne i at hæve mit danske til det højest tænkelige niveau, så jeg over for mine nærmeste ubesværet kunne oversætte tanker, lyde og billeder, som flugten havde brændemærket sindet med.

Jeg tog uddannelser og videreuddannelser i sprog og læste en hulens masse bøger. Jeg så nyheder. Jeg spidsede ører, når der var indslag om flygtninge. Somalia, Irak, Congo, Afghanistan.

Alt det for at suge nye formuleringer til mig, men forgæves. Alle disse ord og sætninger var andres, ikke mine.

Hvis jeg f.eks. gentog, hvad jeg havde hørt andre sige: »Det var ikke så slemt at være femten og flygtning, det var værst for mor og far«, passede ordene ikke til spjættet i maven, som det oprindelige spørgsmål skabte. Mavens trofaste reaktion på den løgn, jeg stak.

Og efter mange års forgæves forsøg på at skabe mening med de på forhånd byggede ord og sætninger har jeg ændret strategi.

Jeg har taget en beslutning om at bryde ud af tredives års ensomhed ved at bygge mit eget sprog. Et sprog, der rummer nye ord og sætninger, der kan åbne dørene ind til verden, som jeg mærker den. Et sted at invitere børnene ind i. Det er her, far bor.

Jeg skrev og skrev og endte med i 2021 at debutere med digtsamlingen 'I stød finder jeg læ', hvor jeg i krigens billedsprog finder en kilde til et nyt kærlighedssprog. Og i år udgav jeg digtsamlingen 'Vi væskende brødre', der er en 105 sider lang henvendelse til min udviklingshæmmede lillebror, der skulle have været et

livsvidne, men som jeg ikke kan
235 nå.

I digtsamlingerne klemmer jeg
nye sætninger ud af mit nye lands
sprog. Det er udsagn, der bedre
passer til tanker, billeder og lyde,
240 jeg står op til.

I digtsamlingerne har jeg fun-
det veje til at gå ind i det ubærlige
og veje til at fordybe mig i rela-
tionerne, fx til min egen bror. Her
245 har jeg fået muligheden for at
vække en død samtale med min
lillebror til live. I digtsamlingerne
har jeg skabt et sprog, som er mit,
og som genskaber min forbindelse
250 til verdenen, der samler sig inde
bag øjnene.

Og selv om det at skrive digte
på et fremmedsprog forstærker
adskillelsen fra modersmålet og
255 hjertet, er det mit bedste bud på at
gengive det, der var, og åbne
dørene ind til det, der er tabt.

Mit bedste bud på at komme ud
af ensomheden, der slog sig ned i
260 mig, så snart jeg var kommet til
Danmark.

For det var ensomt at flygte fra
barndommens land, hvor jeg boede
i varm mælk, tegneserier og tv-
265 beton. Flugten gik hurtigere, end
jeg troede, og jeg nåede ikke at
lære ord og sætninger, der kunne
kompensere for det tabte moders-
mål, der skrumpede for hvert et
270 skridt, jeg tog væk fra hjemlandet.
Jeg nåede ikke at lære nye sætning-
ger, der kunne gengive, hvad der
skete med mig, og hvordan jeg var
godt på vej til at blive til én, der
275 skulle leve på et fremmedsprog.

Når man flygter, går det vitter-
ligt så hurtigt, at man slet ikke når
at indstille sig til livet i det nye
land, hvor man som noget af det
280 første bliver spurgt om, hvordan
det er at være her. Og ikke dér.

I Danmark er det svært for
flygtninge at finde vej, selv om det
er godt skiltet, fordi man er vant til

285 at finde vej uden at kigge på skilte.

Jeg har været ramt af tredives års ensomhed blandt mennesker i Danmark

I Danmark går det for det meste
lige ud, men aldrig rigtig op eller
ned. Man kan blive helt ør af det
flade, hvis man er vant til, at der er
290 bjerge under himlen.

I Danmark er sproget umådeligt
svært at lære for voksne og store
børn, for flere vokaler ligger så tæt
på hinanden, at det er fysisk umu-
295 ligt at indstille ens fuldt udvoksede
mund derefter, og folk er vant til at
gøre sig uforståelige ved ikke at
udtale alle stavelserne, men spise
flere i sekundet, som var det
300 pebernødder.

JEG HAR VÆRET ramt af
tredives års ensomhed blandt
mennesker i Danmark.

Jeg gik rundt og var til, men
305 satte ikke ord på det, der voksede
frem i mig under overgangen fra
krig til fred. Jeg har kun kunnet
pege med fingeren, når vokse-
værket var i gang, når det flimrede
310 for øjnene og gjorde en smule ondt.

Jeg har holdt min kæft og har
ikke for alvor talt med mine
nærmeste. Samtalerne var umulige
uden et sprog, der var mit, men nu
315 er der hul igennem. Jeg har fundet
vejen ud af tavsheden gennem
poesien, der har forløst det fastlåste
i mig og gjort flere samtaler
mulige. Denne nødvendighed i at
320 skrive og arbejde med at sige det
usigelige er kommet for at blive, og
det gør mig håbefuld i forhold til
samtalerne, jeg fra nu kan deltage i.

Og det slår mig, hver gang jeg
325 ser en dato med årstallet 2022, at
det er tredive år siden, jeg blev en
flygtning på femten og alene med

tanker, lyde og billeder, som krigen
og flugten havde brændemærket
330 sindet med.

2022 er også året, hvor flygt-
ninge strømmer fra Ukraine til
Danmark, og det er, som om
historien gentager sig. På under et
335 år er mange tusinde flygtninge
kommet hertil. En person, der
arbejder med ukrainske flygtninge,
udtalte i radioen, at de flygtninge,
der kommer nu, er anderledes end
340 dem, der kom lige efter krigens
udbud i februar. De senest
ankomne er sværere at komme i
kontakt med og holder sig for sig
selv.

Jeg spørger mig selv, om der er
345 femtenårige drenge iblandt. Om de
ender alene og fastlåste i at stå
uden for sig selv. Og uden ord og
sætninger til at fortælle om, hvad
350 de bærer med sig af billeder,
tanker og lyde.

Jeg håber inderligt, at de finder
måder at tage vare på sig selv på.
Og at de finder ord og sætninger til
355 at tale om flugtens aftryk på
sindet.

Og det er også okay, hvis det
bliver på et fremmedsprog som
dansk. På sigt kan fremmedsproget
360 blive deres eget.

Som det nu er mit.